

Wstęp

Globalizacja rynków finansowych spowodowała znaczny wzrost zmienności cen surowców, kursów walutowych czy stóp procentowych. Te zmiany są odczuwalne przede wszystkim przez sektor niefinansowy, dla którego jest to dodatkowe, niepożądane źródło ryzyka. W celu jego ograniczenia przedsiębiorstwa niefinansowe w coraz większym stopniu wykorzystują instrumenty pochodne.

Instrumenty pochodne stanowią szczególnie obszar w rachunkowości. Potwierdza to liczba międzynarodowych standardów, jakie zostały poświęcone temu zagadnieniu. W Polsce ustawa o rachunkowości w niewielkim stopniu odnosi się do derywatów. Kwestie szczegółowe reguluje rozporządzenie ministra finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych. Jest ono wzorowane na rozwiązaniach MSR 39, jednak polski ustawodawca nie nadążył za zmianami dokonywanymi przez Radę Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. W konsekwencji istnieją pewne rozbieżności między prawem polskim a MSR. Należy pamiętać, że ustawa o rachunkowości zezwala na stosowanie MSR w sprawach nieuregulowanych w prawie polskim. Dlatego też regulacje międzynarodowe są w obszarze rachunkowości derywatów bardzo istotne.

Prawo bilansowe obowiązujące w obecnym kształcie przewiduje dwa modele wyceny i ujmowania derywatów w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym. Mogą być one stosowane zamiennie lub równolegle, co dodatkowo powoduje dylematy związane z ich wyborem. Co więcej, skutki stosowania tych zasad różnią się istotnie, dlatego ekonomiczne efekty hedgingu mogą zostać zaprezentowane w sprawozdaniu finansowym w sposób nieodzwierciedlający w pełni ekonomicznej rzeczywistości.

Rachunkowość instrumentów pochodnych jest uważana za skomplikowaną z uwagi na wy Mogi w zakresie wyceny tego typu umów. Na chwilę obecną każdy instrument pochodny musi zostać wyceniony w wartości godziwej. W praktyce zdecydowana większość derywatów jest zawierana przez przedsiębiorstwa na rynku pozagieldowym (OTC), co oznacza, że ich ceny rynkowe nie są dostępne. Wartość godziwa musi zostać zatem oszacowana. Skomplikowane modele wyceny derywatów, zwłaszcza opcji, stanowią duże wyzwanie dla służb finansowo-księgowych.

Kolejne trudności są związane z wdrożeniem modelu dobrowolnego, tj. rachunkowości zabezpieczeń. Warunki formalne wymagane przez prawo bilansowe są często niezrozumiałe lub zbyt pracochłonne. Dlatego też wiele jednostek rezygnuje z wdrożenia tych zasad mimo niewątpliwych korzyści, jakie ze sobą niosą.

Opracowanie kładzie nacisk na praktyczne aspekty rachunkowości instrumentów pochodnych, głównie modelu dobrowolnego, tj. rachunkowości zabezpieczeń. W pierwszej części zostały omówione podstawowe kwestie dotyczące zarządzania ryzykiem oraz zasady działania najczęściej spotykanych derywatów. Zaprezentowane zostały także modele matematyczne, które mogą posłużyć do oszacowania wartości godziwej najbardziej popularnych instrumentów, w tym opcji. Przybliżone zostały także zasady tworzenia dokumentacji zabezpieczenia, która jest warunkiem koniecznym wdrożenia rachunkowości zabezpieczeń. Wiele uwagi poświęcono metodom testowania efektywności zabezpieczenia. W tym zakresie prawo bilansowe zarówno polskie, jak i międzynarodowe nie zawiera jasnych wytycznych. Ponadto wskazano

sposoby ujmowania w księgach i sprawozdaniu poszczególnych rodzajów zabezpieczenia oraz wady i zalety istniejących modeli rachunkowości derywatów.

Osobny rozdział poświęcono kwestiom związanym z opodatkowaniem instrumentów pochodnych zarówno w zakresie podatku bieżącego, jak i odroczonego. W ostatniej części zaprezentowano najważniejsze zmiany w rachunkowości derywatów wprowadzone przez MSSF 9. Nowy standard opublikowany w lipcu 2014 r. ma od 1 stycznia 2018 r. całkowicie zastąpić MSR 39.

Większość problematycznych zagadnień dotyczących rachunkowości instrumentów pochodnych została omówiona oraz przedstawiona za pomocą licznych przykładów bazujących na ponad 10-letnim doświadczeniu autora w tym temacie. Ze względu na ciągły rozwój rynków finansowych i pojawiające się innowacje finansowe opracowanie z pewnością nie wyczerpuje tematu rachunkowości derywatów. Jednak zawiera ono zestaw praktycznych wskazówek, dzięki którym w większości przypadków przedsiębiorstwa niefinansowe będą w stanie we własnym zakresie wycenić posiadane derywaty oraz wdrożyć zasady rachunkowości zabezpieczeń.